

Pohjoisen pysäkillä

– venäläistaustaisten nuorten naisten kotiutumiskokemuksia

Heli Niemi

Tarkastelen artikkelissani nuoruudessaan Suomeen muuttaneiden venäläistaustaisten nuorten naisten pohjoiseen kotiutumisen kokemuksia. Kysyn, miten näiden nuorten naisten paikalliset sosiaaliset suhteet muotoutuvat pohjoisessa sekä miten nämä suhteet luovat heille tunnetta paikkaan kuulumisesta ja rakentavat heidän sosiaalista kotiaan pohjoisen yhteisöissä. Artikkelin empiirinen aineisto muodostuu neljän eri-ikäisen venäläistaustaisen nuoren naisen elämäkerrallisista syvähaastatteluista. Aineistoa on tuotettu osin nuorten naisten henkilökohtaisten valokuvien avulla. Tutkimus kiinnittyy teoreettisesti kodin tutkimukseen. Tässä artikkelissa tarkastelen kotia ja kotiutumista paikkaan kuitenkin ainoastaan sosiaalisena ulottuvuutena. Aineiston valossa paikallisilla sosiaalisilla suhteilla on merkittävä asema paikan kodiksi kokemisessa.

Pohjoisen monikulttuurisuudesta tai vähemmistöistä puhuttaessa kiinnittyy huomio sekä tieteellisessä että julkisessa keskustelussa lähinnä saamelaisuuteen. Näin siitäkin huolimatta, että lisääntyneen kansainvälisen liikkuvuuden kuten maahanmuuton, turismin ja vaihtoopiskelun myötä Pohjois-Suomessa asuu tänä päivänä joko pysyvästi tai tilapäisesti yhä enemmän eri kansallisuuksia ja kulttuureja edustavia ihmisiä läheltä ja kaukaa. Näkyvimpiä ulkomaalaisryhmiä alueella ovat venäläiset. Monet heistä ovat pohjoisessa vain lomailemassa, mutta yhä useampi on myös muuttanut sinne pysyvästi.¹ Suurin osa muuttajista on nuoria.² Huolimatta siitä, että

ulkomaalaistaustaiset nuoret ovat jo varsin näkyvä ja kasvava joukko Pohjois-Suomessa, heidän äänensä kuuluu vaimeasti tutkimuksen kentällä. Maahanmuuttajataustaisiin nuoriin liittyvä tutkimus on maassamme painottunut alueellisesti Etelä-Suomeen ja erityisesti pääkaupunkiseudulle (Niemi 2009).

Pohjoiseen ympäristöön ja nuoruuteen kiinnittyvät maahanmuuttokysymykset ovat toistaiseksi jääneet lähes kokonaan tutkimusten ulkopuolelle. Artikkelin tarkoituksena onkin nostaa esiin suomalaisen monikulttuurisuuskeskusteluun pohjoisen alueen näkökulmaa. Samanaikaisesti pyrin avaamaan käsitettä *venäläinen nainen*, jolla on suomalaisessa julkisessa keskustelussa varsin ennakk-

koluuloinen ja negatiivinen kaiku. Median käyttämät yleistyksiset voivat luoda kuvan, että kaikilla tiettyyn ryhmään kuuluvilla ihmisillä on tietyt piirteet, ongelmat, normit tai uskonto, ja että yksi ihminen edustaa kaikkia ryhmän jäseniä (Jerma 2009, 98). Artikkelissani annan yleistämisen sijaan tilaa venäläistaustaisten naisten yksilöllisille kokemuksille elämästään suomalaisessa yhteiskunnassa ja pohjoisessa kontekstissa. Ääneen pääsee neljä venäläistaustaista eri-ikäistä nuorta naista, joille pohjoinen toimii kohtauspaikkana. Se on ollut pysäkki, jossa osa heistä on pysähtynyt ja jatkanut sitten matkaansa, ja jonne osa on jäänyt.

Pohjoiseen kotiutuvat nuoret venäläisnaiset

Artikkelissa tarkastelen pohjoisessa asuvien tai siellä asuneiden venäläistaustaisten 17–31-vuotiaiden nuorten naisten kokemuksia kotiutumisesta pohjoiseen ympäristöön. Kysyn, miten nuoruudessaan Suomeen muuttaneiden venäläistaustaisten nuorten naisten paikalliset sosiaaliset suhteet muotoutuvat pohjoisessa sekä miten nämä suhteet luovat heille tunnetta paikkaan kuulumisesta ja rakentavat heidän sosiaalista kotiaan pohjoisen yhteisöissä.

Artikkelin aineistona käytän väitöskirjaani varten tekemiäni venäläistaustaisten nuorten naisten syvähaastatteluita. Haastattelut ovat noudatelleet elämäkerrallista rakennetta. Niissä naiset ovat saaneet kertoa vapaasti, ilman valmiiksi asetettuja kysymyksiä, lapsuudestaan, nuoruudestaan, nykyhetkestään, tulevaisuudestaan ja niihin kytkeytyvistä fyysisistä, sosiaalisista ja emotionaalisista kodeistaan. Haastattelut on toteutettu suomeksi. Kaikkiaan olen väitöskirjaani varten haastatellut kuutta venäläistaustaista nuorta naista, joita olen tavannut kahdesta neljään kertaa. Heistä

viisi on muuttanut Suomeen nuoruusiässä tai varhaisessa nuoruusiässä ja yksi on syntynyt Suomessa, mutta hänen vanhempansa ovat venäläisiä. Tässä yhteydessä otan tarkasteluun vain osan kokoamastani aineistosta yhtäältä näkökulmavalinnoistani ja toisaalta aikataulullisista syistä johtuen.³

Artikkelin aineisto koostuu syksyllä 2009 kokoamastani haastatteluaineistosta. Olen valinnut lähempään tarkasteluun niiden neljän venäläistaustaisen nuoren haastattelut, jotka ovat muuttaneet Suomeen nuoruusiässä tai varhaisessa nuoruusiässä. Näin siitä syystä, että tässä artikkelissa tarkastelen kotiutumista erityisesti nuoruuteen ajoittuvan maahanmuuton perspektiivistä. Artikkelin aineisto koostuu yhteensä seitsemästä haastattelusta, kun haastatteluja on näiden neljän naisen osalta kertynyt kaikkiaan yksitoista. Tarkastelusta jää ulkopuolelle jokaisen naisen osalta yksi niin sanottu jälkihaastattelu, jonka olen tehnyt noin puolen vuoden kuluttua ensimmäisistä haastatteluista. Tämän tapaamisen tarkoituksena on ollut peilata naisten senhetkisiä kokemuksia ja tuntemuksia ensimmäisiin haastatteluihin.

Artikkelissa kahden nuoren naisen kertomuksia on tuotettu osin heidän henkilökohtaisten valokuviansa avulla. He ovat tuoneet haastattelutilanteeseen kotiarkistoista itse valitsemiaan valokuvia itselleen tärkeistä paikoista, ihmisistä ja asioista. Kuvien tarkoituksena on ollut toimia omasta elämästä kertomisen avajina ja täydentäjinä, sillä olen ajatellut niiden avulla pääseväni lähemmäksi sellaisia asioita ja muistoja, joita ei sanoin pysty kuvailemaan (ks. Halkola 2009, 13; Mäkiranta 2008). Valokuvat veivätkin sekä haastateltavat että minut lähemmäksi heidän elämäänsä, ennen kaikkea heidän perheenjäseniään, ystäviään, kotipaikkojaan ja muita tärkeitä asioita. Kuvisa keskeiseen rooliin asettuivat nuorille naisille merkitykselliset ihmiset, minkä voi nähdä heijastavan sosiaalis-

ten suhteiden tärkeää asemaa yksilön historian ja kotien rakentumisessa.

Käsitteellä *nuori nainen* tarkoitan artikkelissani tutkimukseeni osallistuneita nuoria tyttöjä ja naisia, jotka ovat haastatteluhetkellä olleet 17–31-vuotiaita. Vaikka osa artikkelini naisista on jo varsinaisen nuoruusvaiheen ylittänyt, tyttöjä ja naisia yhdistää se, että Suomeen muutto on ajoittunut heidän nuoruusikänsä tai varhaiseen nuoruusikänsä, 10–17 vuoden ikään. **Anne Alitolppa-Niitamon** (2003, 21) ja **Maija Jäppisen** (2007, 88) mukaan uuteen maahan muutettaessa oman paikan etsiminen näyttää erityisen haasteellisenä juuri kyseisessä ikäryhmässä. Tämä välisukupolvi elää sekä ikäluokkien ja kansalaisuuksien välitilassa, jossa se kohtaa sekä nuoruuteen että kotipaikan vaihtumiseen liittyviä haasteita (Alitolppa-Niitamo 2003, 21). Nuoret joutuvat käymään neuvotteluja sosiaalisesta ja kulttuurisesta jäsenyydestään monesta suunnasta: he etsivät omaa paikkaansa suhteessa vanhempiin sukupolviin sekä vieraaseen kulttuuriin ja uuden paikan nuorisokulttuuriin. (Harinen ym. 2004, 1.)

Tarkastelen artikkelissani nuoruutta eri ikävaiheiden näkökulmasta. Osa tutkimukseeni osallistuvista naisista jäsentää paikallisia kohtaamisiaan aikuisuudesta tai nuoresta aikuisuudesta käsin. Osa heistä elää vielä nuoruuttaan, jolloin näkökulma omaan elämään on erilainen kuin jo varsinaisen nuoruuden ohittaneilla. Näkökulmani heijastelee siis sekä mennyttä että nykyistä nuoruutta. Varsinaisen nuoruuden ohittaneilla naisilla kokemukset Suomesta ja pohjoisesta sijoittuvat pidemmälle aikavälille kuin nuoruuttaan vielä elävillä. Heidän kokemustensa peilauspinta on siten laajempi ja omaa elämää voi katsoa jo vähän etäältä.

Lähestyn aiheitani fenomenologisella otteella pyrkien tavoittamaan tutkimani ilmiötä yksilöiden kokemusten kautta. Tarkastelen venäläistaustaisia nuoria naisia

yksilöinä heidän elämäntilanteistaan käsin ja osana heidän lähiympäristöään, joka tässä yhteydessä paikantuu pohjoiseen. Elämäntilanteella tarkoitan kaikkea sitä todellisuutta, johon ihminen on suhteessa. (Perttula 2008, 117; Pohjola 1996, 73; Rauhala 2006, 39.) Aineistolähtöisessä analyysissäni olen pyrkinyt ymmärtämään ja tarkastelemaan naisten yksilöllisiä kokemuksia sellaisina kuin ne ovat ja luomaan niistä yleisiä merkityksiä. Fenomenologiseen ajatteluun nojautuen olen pyrkinyt kuvaamaan kokemuksellista ilmiötä sellaisena kuin se ilmenee tutkittaville, eikä muutu tutkijasta käsin nouseviksi merkityksiksi. Keskeistä analyysissä on ollut pyrkimys omien tutkimusilmiöön liittyvien esiolettamusteni, ennakkoluulojeni ja juurtuneiden ajattelutottumusteni tiedostamiseen eli sulkeistamiseen. (Lehtomaa 2008, 163–193; Perttula 2008, 137, 145.)

Ennen varsinaista aineistolähtöistä analyysyä olen rajannut aineistoni etsimällä haastatteluaiheistosta pohjoiseen liittyviä kohtia. Tämän rajauksen olen tehnyt tutkijan perspektiivistä, enkä haastatteluaiheistosta nousevista teemoista käsin. Olen ollut itse kiinnostunut teemasta, mutta tutkimukseni nuoret naiset eivät ole puhuneet kovinkaan paljon pohjoisesta tai pohjoisuudesta, vaikka olen siitä jonkin verran erikseen kysynyt. Pohjoisuutta on sivuttu ja se on noussut esiin sattumanvaraisesti, mutta keskeinen haastatteluteema se ei ole ollut. Tästä rajatusta aiheistosta olen etsinyt paikallisiin sosiaalisiin suhteisiin liittyvää kerrontaa jättäen perhesuhteet tarkastelun ulkopuolelle. Sen jälkeen olen rakentanut yksilöllisiä kertomuksia ja etsinyt niistä yhteisiä ydinmerkityksiä tutkimukseni nuorten naisten sosiaalisten suhteiden muotoutumiselle (Lehtomaa 2008, 180–188). Säilyttääkseni artikkelini nuorten naisten anonymiteetin olen muuttanut artikkelissa käyttämiä henkilöiden sekä tapahtumapaikkakuntien nimet.

Pohjoisen paikkannan artikkelissani maantieteellisesti Pohjois-Suomeen ja tarkemmin Lappiin eli Lapin maakuntaan. Pohjoinen viittaa tekstissä myös artikkelini nuorten naisten asuinpaikkakuntiin. Olen poistanut analyysivaiheessa paikkakuntien nimet ja korvannut ne käsitteellä pohjoinen. Pohjoinen on artikkelissani se fyysinen paikka, josta käsin tarkastelen venäläistaustaisten nuorten naisten kotiutumiskokemuksia. Paikkaan kytkeytyvät läheisesti ihmiset (Massey 2008, 144), jolloin pohjoinen rakentuu tässä artikkelissa myös paikallisista yhteisöistä ja niiden ihmisistä. Näen pohjoisen paikalliskulttuurina, johon liittyy omia alueellisia-paikallisia ominaispiirteitä. Pohjoisuutta ei voi silti irrottaa suomalaisuudesta, joka toimii artikkelissa makrokulttuurina. Pohjoinen peilautuu suomalaiseen yhteiskuntaan, joka määrittää yleisiä ajattelu- ja elämäntapoja sekä toimintanormeja. (Pohjola 1996, 74–76.)

Artikkelin keskiössä on empiirinen haastatteluaineistoni, jolle olen tietoisesti antanut tekstissä paljon tilaa. Aluksi tarkennan teoreettisia näkökulmavaihtoehtojani, jotka kiinnittyvät kodin tutkimukseen ja erityisesti kodin sosiaalisen ulottuvuuden tarkasteluun. Empiirisen osuuden aloitan kuvaamalla venäläistaustaisten nuorten naisten reittejä pohjoiseen heidän itsensä kertomana. Kuvauksilla jäsenän artikkelini nuorten naisten suhdetta pohjoisen ympäristöön sekä korostan yksilöllisten kokemusten merkitystä maahanmuuttoilmiössä. Tämän jälkeen tarkastelen paikallisia kohtaamisia artikkelini nuorten naisten kokemusten valossa ja peilaan niitä alussa esittämiini teoreettisiin valintoihini. Lopuksi kokoan yhteen artikkelin keskeisiä tuloksia.

Sosiaaliset suhteet kodin rakentajina

Kiinnitän artikkelini teoreettisesti kodin tutkimukseen (ks. esim. Dovey 1985; Granfelt 1998; Vilkkonen ym. 2010). Koti on haastava käsite, koska sitä voi tarkastella monelta suunnalta ja sen voi kokea monella tavalla. Yhtä selkeää kodin määritelmää ei ole olemassa. Usein koti nähdään ja siitä puhutaan fyysisen paikkana, rakennuksena, jossa ihmiset asuvat. Määrittelen kodin kuitenkin tätä laavammin. **Riitta Granfeltin** (1998, 104–106) ja **Kimberly Doveyn** (1985, 34–43) kodin määritelmiin perustuen näen kodin kokonaisvaltaisena yksilön subjektiivisiin kokemuksiin pohjautuvana ulottuvuutena, joka kiinnittyy fyysisiin paikkoihin, mutta myös sosiaalisiin suhteisiin sekä yksilön identiteettiin (ks. myös Niemi 2009, 131). Kokonaisvaltainen kokemus kodista syntyy siitä, että yksilöllä on paikassa sekä fyysinen oma tila, paikkaan sitovia sosiaalisia suhteita, ja että hän kokee sisimmässään, tunnetasolla, kuuluvansa paikkaan. Yhtäältä koti voi olla vain fyysinen tila tai se voi tarkoittaa yksilölle tärkeitä ihmissuhteita. Toisaalta koti voi olla myös vain ihmisen sisäiseen maailmaan sijoittuva kokemus paikkaan kuulumisesta. Se on paikka, johon ihminen voi sijoittaa oman identiteettinsä (ks. myös Massey 2008, 141).

Kotona olemisen äärimäiseksi vastakohtaksi asettuu kodittomuus. Se voi ilmetä oman fyysisen tilan puuttumisena, ulkopuolisuuden kokemuksina ihmissuhteissa sekä ajalehtimisena, irrallaan olemisena tai kuulumattomuuden kokemuksina. Kodittomuus voi olla väliaikainen tila elämän siirtymävaiheissa ja murroksissa, mutta se voi muuttua myös pysyvämmäksi ilmiöksi. (Granfelt 1998, 104–106; Manninen 2010, 205–207; Vilkkonen 2000, 214–215.) Kotona olemisen ja kodittomuus eivät kuitenkaan ole selvärajaisia tai toisensa pois sulkevia tiloja, vaan kodilla

on historiallinen, kerrostunut ja muuttuva ulottuvuutensa. Yksilö voi kokea olevansa kotonaan useissa fyysisissä paikoissa ja/tai sosiaalisissa yhteisöissä – joko yhtä aikaa tai ajallisesti peräkkäin monessa eri paikassa (ks. myös Massey, 149; Vilkkö 2010a, 22).

Kaikista paikoista ei tule ihmisille koteja. Kotiutuminen paikkaan edellyttää voimakasta kiintymystä sekä omiin kokemuksiin pohjautuvaa kuuluvuudentunteen saavuttamista (Manninen 2010, 204; Tuan 2006, 16–19). Tämä vie oman aikansa ja on haastava prosessi erityisesti ihmiselle, jolla on ollut koti jossain ja joka on joutunut kotiutumaan uudelleen (Rajanti 2010, 333). **Laura Huttusen** (2002a, 346–347) tutkimuksen maahanmuuttajien elämäkerrat viestivät siitä, että ihmiset kiinnittyvät ja myös haluavat kiinnittyä eri tavoin elämänsä paikkoihin. Kotiutumisosprosessi on yksilöllinen, sillä ihmisten elämänhistoriat ja tulevaisuudensuunnitelmat määrittävät osaltaan heidän kodin rakentumistaan suomalaiseseen yhteiskuntaan ja sen yhteisöihin.

Tässä artikkelissa tarkastelen kotia ja kotiutumista ainoastaan sosiaalisena ulottuvuutena eli yksilön ja hänen ympäristönsä välisenä merkityksellisenä ja emotionaalisenä siteenä (Dovey 1985, 34–43; Granfelt 1998, 104–105). Mielestäni perheeseen ja ympäristöön kiinnittyvät sosiaaliset suhteet ovat keskeinen tekijä paikan kodiksi kokemisessa. Merkittävät kohtaamiset ja ystävien saaminen vahvistavat kuulumisen kokemuksia ja osallisuuden tunnetta sekä tekevät paikasta enemmän kodin kaltaisen. Erityisen merkittäväksi sosiaaliset suhteet nousevat silloin, kun koti on rakennettava uudelleen. (Autonen-Vaaraniemi 2009, 277; Huttunen 2002a, 328; Lehtinen 2006, 48; Manninen 2010, 201–203; Siim 2006, 97; Vilkkö 2010b, 36.) Sosiaalinen kodittomuus puolestaan näyttäytyy yksinäisyyden ja ulkopuolisuuden kokemuksina perheessä tai muissa yhteisöissä (Granfelt 1998, 105–106). Tarkasteluni kes-

kiössä on se, miten yksilön uuteen ympäristöön kiinnittyvät paikalliset sosiaaliset suhteet tukevat tai heikentävät paikkaan syntyvää kiintymystä ja kuuluvuuden tunnetta sekä sen myötä rakentuvaa paikan kodiksi kokemista eli kotiutumista.

Yksilöllisiä reittejä

Artikkelini nuorten naisten kertomukset ovat maahanmuuttajatarinoita, jotka perustuvat Suomeen nuoruudessaan tai varhaisnuoruudessaan muuttaneiden venäläistaustaisten naisten kokemuksiin. Vaikka artikkelini nuoria naisia yhdistävät lähtömaa, kieli ja kulttuuri, sukupuoli, maahanmuuttoikä ja osin myös maahanmuuttosyyt, heidän kokemuksensa ovat erilaisia. Yhtä samanlaista kertomusta ei ole. Artikkelissani korostan Laura Huttusen (2002a, 329; 2002b; 100) tavoin, ettei ole olemassa yhdenlaista tapaa olla maahanmuuttaja, eikä kaikkea yksilön toimintaa voida selittää kulttuurilla. Nämä kertomukset ovat ennen kaikkea kuvauksia nuorista naisista yksilöinä, joiden elämä on monisävyistä ja johon vaikuttavat monet eri tekijät.

Pohjoiseen muutto on tarkoittanut useimmille tutkimukseni nuorista naisista muuttoa Venäjältä Suomeen, yhdelle puolestaan paikkakunnan vaihtoa Etelä-Suomesta Lappiin. Muuttaessaan pohjoiseen he ovat eläneet nuoruuden eri vaiheita 10–22-vuotiaina. Osa heistä on muuttanut pohjoiseen yksin, osa perheensä mukana. He ovat muuttaneet pohjoiseen eri syistä; opiskelemaan, puolison tai vanhempien työn takia sekä vanhemman solmiman parisuhteen vuoksi. Kenellekään tutkimukseni nuorista naisista muutto Suomeen ja pohjoiseen ei ole ollut heidän oma valintansa, vaan se on perustunut muiden tekemiin ratkaisuihin (vrt. Harinen ym. 2004, 12). Osalle muutto pohjoiseen on ollut yksi

muiden joukossa; muuttoja on ollut paljon.

17-vuotias Natalia muutti pohjoiseen 10-vuotiaana Venäjän Karjalasta äitinsä ja isäpuolensa kanssa. Osa perheestä, kuten isä ja isovanhemmat, jäivät asumaan Venäjälle. Muistot muutosta Suomeen liittyvät koulu maailmaan, joka ei ottanut häntä vastaan kovin lämpimästi. Natalia ei osannut tulleensa lainkaan suomea. Hän meni kuitenkin tavalliseen peruskouluun luokalle, jossa kaikki muut oppilaat olivat suomenkielisiä ja opetus tapahtui suomeksi. Hän oli myös koulunsa ainoa ja ensimmäinen ulkomaalainen, mikä aiheutti hämmennystä.

Natalia: Ja sit tosiaan ku muutin Venäjältä Suomeen, niin olin ensimmäinen ulkomaalainen tyttö – tai ulkomaalainen ihminen – tai lapsi siinä alasteella, niin sit rehtori ei halunnut ottaa minua siihen kouluun ku mä oon ensimmäinen ulkomaalainen. Että ei ne tienny, että miten minuun suhtaudutaan. Ja mie en puhunu yhtään suomea silloin. Ja sit heti laitettiin minut suomalaisen luokkaan tai missä oli kaikki suomalaiset. Mä olin ainoa venäläinen koko koulussa, mä en puhunu mitään enkä ymmärtäny.

30-vuotias Elena muutti pohjoiseen yksin 17-vuotiaana. Hänen kotipaikkansa sijaitsi pienessä kylässä Venäjän Karjalassa, jonne hänen koko muu perheensä jäi asumaan. Elena muutti pieneen pohjoissuomalaiseen kuntaan saatuaan sieltä opiskelupaikan lukion jälkeen. Hän ei olisi halunnut muuttaa, mutta vanhemmat olivat saaneet järjestettyä hänelle opiskelupaikan ja kannustivat häntä lähtöön. Suomeen muutto oli hänelle vaikea, sillä se erotti hänet ennen kaikkea ystävistä, jotka lähtivät kotiseudulta Venäjän kaupunkeihin opiskelemaan Elenan lähtiessä kauas Suomeen. Elena ei osannut tulleensa muutamaa sanaa lukuun ottamatta suomen kieltä eikä tuntenut uudella paikkakunnalla ketään. Vieraskieli ja ympäristön erilaisuus sekä perheen ja ystävien jääminen kotipaikkakunnalle eivät helpottaneet hänen sopeutumistaan uuteen paikkaan.

Elena: En halunnut tosiaan ollenkaan. Se oli niin vaikeaa ku kaikki kaverit jäi nyt sinne ja sitten semmonen ikä, että kaikki lähtevät pienestä kylästä. Kylässä meillä oli yli 4000 asukasta, niin ku pohjoisen opiskelupaikkakunnalla. Pieni kylä, kaikki tuntevat toisensa ja sitten, että kaikki muut lähtevät kaupunkiin ja minä en tiiä mihinkä, jonnekin Suomeen lähetettävät... Sitten ku mää tulin Suomeen oli sillä lailla, että oli just viikonloppu ja kaikki opiskelijat oli lähtenyt kotiin ja minä olin siellä yksin. No minä itkin kaikki viikonlopun ja sitten maanantaina tuli rehtorin puheille ja sanoin: lähettäkää minut takaisin, minä en halua tässä olla ja mitä mää tässä teen. Se rehtori sanoi, että no katotaan vielä kaks viikkoa, että sitten jos oot samaa mieltä, lähetetään kotiin takasin.

25-vuotias Anna muutti pohjoiseen 17-vuotiaana Pohjois-Venäjältä yhdessä perheensä kanssa. Suomi ei ollut Annalle täysin vieras maa, sillä hän oli vierailut maassa sukulaistensa luona jo ennen muuttoa ja maan kulttuuri oli tullut hänelle tutuksi. Lisäksi hän osasi tulleensa suomen kieltä, sillä hän oli opiskellut sitä Venäjällä useita vuosia iltakoulussa. Muutto oli hänelle myönteinen asia ja hän suhtautui avoimin mielin uuteen asuinpaikkaansa. Tähän vaikutti osaltaan se, että hän koki kotipaikan Venäjällä itselleen etäiseksi; hän ei ollut kiinnittynyt paikkaan ja sen ihmisiin.

Heli: Miten sie ajattelit silloin ku muutit tai muutitte Suomeen, että oliko se sulle selkeää, että te jäätte myös tänne, et sie haluat jäähä tänne Suomeen. Vai oliko semmonen ajatus, että sie ehkä palaisitkin sitte takaisin?

Anna: No se siis, siinä vaiheessa ei varmaan ollut semmosta selkeää ajatusta. Minä olin kuitenkin aika nuori silloin ja siinä iässä tuntu, että vois muuttaa vaikka kuuhun vähäksi aikaa ja kattoo, miltä sitte tuntuu, ja sitte ei ehkä osata ajatella niin pitkälle.

Heli: Niin, mut et se ei ollu semmonen, että oisit vastentahtosesti lähtenyt tai muuttanut Suomeen, vaan et ihan halusit?

Anna: Ei, joo kyllä haluttiin kokeilla, että miltä tässä tuntuu. Mut sit takana ei ollut paljon, mihin jäis tai mihin vois palata, että sekin varmaan vaikutti. Että jos ois tosi hyvin asiat siellä, sitte varmaan ois vaikeampi lähteä.

31-vuotias Irina muutti pohjoiseen 22-vuotiaana Etelä-Suomesta poikaystävänsä kanssa. Tätä ennen hän oli asunut eteläisessä Suomessa kahdella eri paikkakunnalla. Suomeen hän muutti 15-vuotiaana Venäjältä Leningradin alueelta äitinsä kanssa, joka avioitui suomalaisen miehen kanssa. Suomeen muutto oli hänelle vaikea, sillä ystävät, isä ja isovanhemmat sekä ”koko hänen elämänsä” jäi Venäjälle. Pohjoiseen muutto puolestaan oli hänelle jälleen yksi iso muutos, vaikka se ei järjestyttäneen hänen elämänsä yhtä voimakkaasti kuin Venäjältä Suomeen muutto. Nyt hän ei enää muuttanut kielitaidottomana täysin vieraaseen kulttuuriin, mikä kevensi uuteen paikkaan muuttamista. Etäisyyden kasvaminen läheisiin ihmisiin sekä uusien sosiaalisten suhteiden ja mielekkään tekemisen puuttuminen vaikeuttivat pohjoiseen sopeutumista.

Irina: Se oli sit sellasta, et minä muutan rakkaan miehen perään. Et se oli sitten ihan erilaista kun taas sillon Suomeen. Ja kuitenkin mie jo tavallaan niin ku tunsin jo suomalaista kulttuuria ja sellasta, minä osasin puhua ja minä niin ku osasin kommunikoida. Se ei ollu niin vaikea. Silti oli taas pakko muuttaa. Et sinne sitte muutin ja joo, kyllä se ensimmäinen vuosi oli aika synkkä. Joo minä en löytänyt heti töitä. Ja sitte mies tietenkin kävi joka päivä töissä, minä en tuntenut siellä ketään. Sitten taas kaikki kaverit olivat Etelä-Suomessa.

Näistä neljästä nuoresta naisesta kaksi on asunut haastatteluhetkellä edelleen pohjoisessa ja kaksi heistä on muuttanut sieltä pois. Elena on jäänyt pohjoiseen. Hän on mennyt naimisiin suomalaisen miehen kanssa ja perustanut hänen kanssaan perheen. Myös Anna asuu edelleen pohjoisessa. Hän kuitenkin haaveilee poismuutosta ja pohjoinen näyttää hänelle useiden kotipaikkojen yhtenä välietappina. Irina on asunut pohjoisessa lähes kymmenen vuotta, mutta on muuttanut Etelä-Suomeen perhetilanteen vuoksi. Myös Natalialle pohjoinen on jäänyt yhdeksi eta-

piksi hänen elämässään, sillä hän on muuttanut osin perhetilanteesta ja osin omasta tahdostaan perheensä mukana Etelä-Suomeen. Elämä on siis kuljettanut näitä nuoria naisia moneen suuntaan heistä itsestään tai perheen tilanteesta johtuen.

Tässä artikkelissa en tarkastele nuorten naisten lähtöjä pohjoisesta pois vaan aikaa pohjoisessa. Erityisesti huomioni kiinnittyy pohjoisen ajan alkuvaiheisiin. Poismuutot eivät kuitenkaan ole merkityksellisiä nuorten naisten kertomusten muotoutumisessa. Ne, jotka ovat haastatteluhetkellä asuneet muualla kuin pohjoisessa, näkevät paikan ja sinne kiinnittyvät sosiaaliset suhteet eri perspektiivistä kuin ne, jotka asuvat siellä vielä. Se voi näyttäytyä heille jopa aiempaa merkityksellisempänä paikkana, sillä toisinaan paikasta on lähdettävä, jotta sinne voi kokea kuuluvansa. Koti syntyy lähtemisen ja paluun jatkuvassa liikkeessä sisäpuolisuuden sekä ulkopuolisuuden välisestä vuoropuhelusta, ja kodin merkityksen voi ymmärtää vasta oltuaan kodin ulkopuolella (Dovey 1985, 37–38, 48; Tuan 2006, 27–28).

Paikallisia kohtaamisia

Paikalliset ja muualta tulleet kohtaavat erilaisissa sosiaalisissa ja kulttuurisissa leikkauspisteissä, kuten kouluissa, työpaikoilla ja harrastuksissa. Näin he asettuvat ainakin välillisesti toistensa yhteyteen. (Järvinen-Tassopoulos 2007, 57–58 & 2010, 309.) Seuraavaksi tarkastelen, kuinka paikallisten pohjoisen ihmisten sekä Natalian, Elenan, Annan ja Irinan kohtaamiset ovat muotoutuneet ja millaisia sävyjä ne ovat saaneet. Analyysi avaa siten pohjoisen, mutta myös suomalaisten, ihmisten arkea sekä kysymystä siitä, miten vieras ja hänen kulttuurinsa otetaan alueella vastaan.

Vapautta ja eristäytyneisyyttä

Pohjoinen näyttäytyy matkailumainoksissa ja mielikuvissamme usein eksoottisena ja hiljaisuutta huokuvana kaukaisena paikkana. Se nähdään suomalaisessa kulttuurissa periferiana, jossa aika kulkee eri tahtiin kuin keskuksissa ja jossa luonto on lähellä ihmistä (Tuulentie 2010, 274). Artikkelini nuorten naisten kertomukset tukevat osin tätä kansallista kuvaustamme. Annalle Suomeen ja pohjoiseen muutto on ollut vapauttava kokemus. Yksilökeskeinen elämäntyyli on antanut hänelle mahdollisuuden olla oma itsensä ja antaa aikaa itselleen, mitä venäläinen perhekeskeinen elämisen tyyli ei ole mahdollistanut.

Anna: Venäjällä on tämä perhekeskeisyys. Perheeseen kuuluu yleensä isovanhemmat, tädit, sedät ja serkut, et se on vähän laajempi se.

Heli: Miten sie oot kokenu täällä Suomessa sitte sen? Täällä on varmaan erilaista, onks se?

Anna: Niin on, mut toisaalta se on hyvä. Tääl kunnioitetaan rauhaa ja annetaan sitä. Et siellä vaik onkin yksin omassa huoneessa, niin silti tuntuu, et ei ole rauhaa, et on aika rauhatonta. Ja ilman sukulaisia ja ystäviä sit ei ole velvollisuuksia. Et täällä on toisaalta helpompaa.

Erilaisesta ympäristöstä ja kulttuurista tulevalle yksilökeskeinen pohjoinen ja suomalainen elämäntyyli voi kuitenkin näyttäytyä myös toisenlaisina maisemina. Pohjoinen voi olla ahdistava ja pysähtynyt paikka, jossa ihmiset elävät omissa oloissaan. Eristäytyneessä ympäristössä toisen ihmisen kohtaaminen on haastavaa. Tällaisia kokemuksia nousee Elenan kertomuksesta.

Elena: Ja sitten kun se pieni paikka, mihin määhä heiti tullu. Onko se yli kolme kilometriä kauppaan ja siellä yks katu, mitään siellä ei taloja ollut. Tuntuu että se niin pieni paikka ja aivan niin ku että ei ollu ihmisiä ketään ja tuntuu niin jotenkin pahalta sillain, että ei tunne sitä elämän virtaa. Semmonen kun siellä meillä aina ihmiset menee, ja kun on vielä pieni kylä, siellä kaikki tuntevat kaikki ja juttelevat. Niin se oli vaikka kun ei tunne sitä – ihan ku joku pysähtyis, tiitkö mitä tapahtuu?

Heli: Niin, et erilainen se ympäristökkin siinä. Et vaikka itse kerroit, et ne on aika saman kokoisia paikkoja asukasluvultaan mutta...

Elena: Niin, on joo, on se, mutta kato ku se niin erilaista ku siellä Venäjälläkin se. No voi sanoa sillain kun ei siellä jokaisella oo autoa ja enemmän ihmishän kävelevät töihin ja vaikka on autokin, niin he kävelevät, koska niin lähellä varmaan kaikki. Tässä enemmän suomalaiset kaikki autolla menivät paikasta paikkaan.

Suru ”elämänvirran” puuttumisesta on käsin kosketeltavaa Elenan kertoessa ympäristön muutoksestaan. Tunnelman outous ei ole johtunut siitä, että muutos pohjoisen ja kotipaikkakunnan koon tai asukasluvun suhteen olisi merkittävä. Hänen kotipaikkansa Venäjällä on ollut yhtä pieni kylä kuin hänen uusi kotipaikkansa, mutta ihmisten kautta välittyvä ilmapiiri sen sijaan on ollut täysin toisenlainen. Venäjän kotipaikassa ”elämänvirta” on pohjautunut yhteisöllisyyteen ja ihmisten arjen kohtaamisiin. Elenan kokemusten valossa pohjoisessa ihmisten välitöntä vuorovaikutusta ovat estäneet pitkät fyysiset välimatkat ihmisten välillä ja yksilökeskeinen elämäntyyli.

Annan on ollut helppo omaksua uusi sosiaalisen elämisen tapa ja hän on nauttinut siitä. Hänelle pohjoinen on tarjonnut ympäristön, johon on ollut mahdollista kotiutua. Elena puolestaan on alkuvaiheessa ollut vahvasti kiinni venäläisessä kotiyhteisössään, mikä on vaikeuttanut uuteen ympäristöön kotiutumista. Näiden nuorten naisten kokemukset osoittavat, että uuteen paikkaan kotiutumisesa keskeistä on myös suhde entiseen kotipaikkaan. Kaipuu lapsuudenkotiin voi heijastella paikan ja sen ihmisten luomaa turvallisuuden ja kuuluvuuden tunnetta, juurtumista. Samalla se viestii siitä, että yksilön koti on muualla, joko menneessä tai tulevassa, mutta ei tässä hetkessä. (Manninen 2010, 196–205).

Vieraanvaraisuutta ja syvää ystävyyttä

Paikallisten ihmisten ystävällinen suhtautuminen uuteen asukkaaseen luo tunnetta paikasta kotina (Siim 2006, 97). Yksilökeskeisestä ja eristäytyvästä ilmapiiristä huolimatta pohjoinen näyttäytyy venäläistaustaisten nuorten naisten kertomuksissa vastaanottavana paikkana. Positiiviset kokemukset pohjoisen ihmisten vieraanvaraisuudesta paikantuvat erityisesti koulumaailmaan, mutta myös muihin julkisiin paikkoihin.

Natalia: Mut heti ekalla päivällä tuli kaks tyttöä, ketkä puhu mulle koko aika, ja mä en ymmärtäny mitään, mutta sit ne oli minun kans aina. Sit ne opetti mulle kaikki, että sinne ei saa mennä niin ku koulualueelle, ku Suomessa on ihan erilaista ku Venäjällä koulussa.

Heli: Oliko sinusta ihmiset erilaisia täällä sitten jollakin tavalla?

Elena: No tuntuu, että oikein kohteliaita semmoset, että kyllä se kuitenkin, vaikka minä en ymmärtäny kieltä, että minä tuntenut semmosta, että opettajat oikein niin ku sillain yrittävät kuitenkin auttaa, joo ja hymyilevät aina. Kuitenkin tuntenut että olen tervetullu sinne, että vaikka en ymmärrä mitään. Et kuitenkin ymmärrän, että ihmiset tarkoittaa hyvää.

Irina: Sit sillan ku mä muutin Lappiin, se ei ollu jotenkin niin kylmä paikka. En tarkota maantieteellisesti, vaan sellanen...

Heli: Sellanen ilmapiiri?

Irina: Niin, et sinne voinut mennä kauppaan tai respaan tai ravintolaan kysyyn suoraan: hei oisko teillä töitä. Jotenkin sellasta, et siellä ihmiset juttelevat takaisin: ”no hei, no nyt ei ole, mutta jätäpäs tiedot ja puhelinnumero, että ai kiva, sulla on venäjänkieli, vauuu mahtava, että sehän on tosi hyvä plussa”.

Sekä Natalian, Elenan että Irinan kokemuksia kuvastaa pohjoisen ihmisten välittömyys, ystävällisyys, kohteliaisuus ja auttamisenhalu vieraita kohtaan. Läheisempään tuttavuuteen paikalliset ihmiset eivät kuitenkaan ole kovin helposti taipuneet. Erityisesti Elenan kertomus kuvastaa paikallisten ja uusien asukkaiden välillä vallitsevaa etäisyyttä.

Heli: Oliko helppo tutustua suomalaisiin sitte?

Elena: Ei, suomalaiset hyvin vaikea, tulevat itse niin ku sillain tutustumaan... Ja sitten muistan kun jotain opiskelijajuhla oli, kaikki opiskelijat oli kutsuttu sinne. Ja me tultiin niitten (venäläisten) kavereitten kanssa sinne ja hyvin harvoin suomalainen tulee meidän kanssa jutteleen, voi olla kaks tyttöä että jotain vähän joo.

Irinan kuvaus paikallisten ihmisten ystävällisyydestä viittaa suoraan pohjoiseen kulttuuriin. Hän peilaa pohjoisuutta eteläiseen Suomeen, jossa hän on asunut ennen pohjoiseen muuttoa ja jonne hän on muuttanut pohjoisesta. Elenan kokema etäisyys paikallisten kohtaamisessa sen sijaan näyttää viittaavan sekä pohjoiseen että suomalaiseen kulttuuriin. Myös **Marja Tiilikaisen** (2005, 163) somalinaisia koskevassa etnografisessa tutkimuksessa ilmeni vastaavanlaisia tuloksia. Pakolaisina Suomeen tulleita somalinaisia on ihmetyttänyt, artikkelini venäläistaustaisten nuorten naisten tavoin, suomalaisten puhumattomuus, hiljaisuus, ujous ja sulkeutuneisuus sekä jatkuva kiire, minkä vuoksi suomalaisiin on ollut vaikea luoda kontaktia.

Uuden asukkaan ei aina ole helppo itse ottaa ensiaskeleita paikallisiin ihmisiin tutustumisessa. Vieras kulttuuri ja jo kieli sinällään nostavat kynnystä lähestyä uusia ihmisiä, samoin kuin yksilön luonteenpiirteet. Elenan kertomus osoittaa, että myös sukupuolella voi olla merkitystä tilanteessa. Hänen kokemuksensa mukaan venäläispojille suhteiden luominen suomalaisten kanssa on ollut helppompaa kuin venäläistyöille.

Elena: Jotenkin en tiä, meille tytöille oli vaikeampi. Pojat olivat, ne ei varmaan niin arkoja ja ujo. Ja minä ennen olin niin ujo ja hyvin vaikea oli tutustua. Ja jos tutustun, sitten voin puhua ihmisen kanssa vaikka mistä, mutta alussa oli vähän vaikeampi. Pojilla oli suomalaiset tutut pojat ja he aina siellä, porukka: viis suomalaista poikaa ja sitten siel kaks niistä venäläisistä pojista. Tosi nopeasti jo oppinut suomen kieltä ku he koko ajan siellä

olivat suomalaisten kanssa porukassa, niin aina. Mutta en tiiä, meille sitten oli vaikia, aina omassa porukassa siellä.

Vaikka suomalaisiin tutustuminen on ollut artikkelini venäläistaustaisille nuorille naisille haasteellista, on läheisiä ja syviä ihmissuhteita siitä huolimatta muodostunut. Elenalla ja Natalialla on ollut vain vähän läheisiä ystäviä, mutta he ovat olleet erityisen merkittäviä. Elenalle äitiys ja sen jakaminen on ollut yksi tärkeä tekijä syvän ystävyyden luomisessa sekä kiinnittymisessä naapurustoon, paikkakuntaan ja pohjoiseen. Natalialle puolestaan kulttuuriseen ymmärrykseen pohjautuva ystävyys on antanut mahdollisuuden peilata omaa itseään ja kulttuuriaan sekä rakentaa omaa identiteettiään, mikä on auttanut kotiutumisen pohjoiseen (vrt. Siim 2006, 94).

Elena: Mutta sitten se jotenkin helpotti ja kun miehen kautta suomalaisiin tutustunut. Siellä oli lähellä asunut yks nuori nainen, jolla myös oli vauva ja me sitten aina tavanneet ja jossain yhdessä käyneet ja – hän minun luona ja minä hänen luona... Että en käynyt missään kursseilla, vain aina hänen luokseen ja hän sano vain, ei haittaa jos väärin. Ja sitten nauretaan yhdessä ja kaikista puhuttiin. Ei tarvi soittaa, että minä oon tulossa, et onks sulla aikaa. Minä vain, että ootko kotona, minä tulen nyt. Ja se oli niin hyvä.

Natalia: Niin ulkopuolisesti, niin sit mä olin aina yksin. Sit tuli luokalle Maija. Sit me oltiin sen kans. Kyllä mekin riideltiin aika paljon sen kans, mut sitten meistä tuli silleen kavereita, ja sit se opetti mulle aika paljon asioita Suomesta ja suomalaisista tosi paljon.

Heli: Niin, varmaan tuli sit aika tärkeä Maijasta sulle?

Natalia: Niin mä oon tosi kiitollinen. Sit Maija tosiaan tutustutti moniin sen kavereiin, sen ihmisiin, että minkälaisia suomalaisia voivat olla ja tapoihin tutustui. Jos ei olis Maijaa, niin en mä olis yhtään, mä olisin ihan erilainen. Ku se opetti tosi paljon suomen kieltä mulle. Ja se aina ennen korjas mua, jos mä puhuin väärin, niin se aina korjas ja korjas ja korjas. Niin se opetti tosi paljon... Ja sit se oli

aina meillä, söi venäläistä ruokaa ja oli venäläisiin tapoihin tottunu. Sit äiti aina puhu sen kaverina. Se ymmärtää tosi paljon asioita.

Heli: Et se tavallaan on tottunu siihen teiän kulttuuriin?

Natalia: Niin, ja se on ainut sellanen ihminen.

Laura Huttusen (2002a, 332) tutkimissa maahanmuuttajien elämäkerroissa kotona olemisen ilmenee kokemuksena siitä, että yksilö tulee nähdyksi ihmissuhteissaan ”kokonaisena ihmisenä, ei vain vierauden ruumiillistumana”. Elenan ja Natalian kokemukset kuvastavat läheisten ystäväsuhteiden merkitystä paikkaan ja sosiaalisiin verkostoihin kiinnittymisessä sekä oman identiteetin rakentamisessa. He ovat läheisissä ystäväsuhteissaan tulleet nähdyiksi omina itsenään ja ovat voineet sen myötä kokea kuuluvansa pohjoisen yhteisöihin.

Ennakkoluuloja ja syrjintää

Suomalaisten nuorisotutkimusten mukaan syrjintä ja rasismi ovat olennainen osa maahanmuuttajataustaisten nuorten arkea (Ali-tolppa-Niitamo 2004; Anis 2008; Harinen 2007; Honkatukia & Suurpää 2007, 42; Niemelä 2006; Rastas 2007; Talib & Lipponen 2008). Myös artikkelini venäläistaustaiset nuoret naiset vahvistavat tätä näkemystä. Pohjoinen on näyttänyt varjoiset puolensa, mutta silti artikkelini nuoret naiset puhuvat varovasti ja ymmärtäen syrjinnän kokemuksestaan. He eivät tuomitse pohjoisen ihmisiä eivätkä korosta ulkopuolisuuden ja toiseuden kokemuksiaan. Näin siitäkkin huolimatta, että he ovat kokeneet huorittelua, syyllistämistä, sivuun jättämistä ja epäluuloisuutta.

Natalian kokemukset syrjinnästä paikantuvat kouluun. Suomeen muuton alkuaikoina tapahtuneen kiusaamisen syytä hän ei erittele eikä kerro sen johtuvan hänen kulttuurisesta taustastaan. Natalian kohdalla syrjintä on tapahtunut nuorten elämän keskeisessä arjen sosiaalisessa yhteisössä, jolloin ulkopuolelle jäämisen kokemus on ollut hyvin voimakas.

Natalia: Niin sitte niin ku puolen vuoden päästä tai jonkun niin ku sen ajan päästä mä olin niin ku menossa kouluun ja sit niin ku alko sellasta niin ku kiu- - tai siis niin ku koko luokka alko kiusaan minua. Kaikki niin ku tytöt meni silleen piiriin aina ulkona ja sit mä niin ku olin vaan niin ku yksin aina.

Parhaimmillaan koulu voi tarjota maahanmuuttajataustaiselle nuorelle sosiaalisen koulumisen kokemuksia ja mahdollisuuksia yhteiskuntaan kiinnittymiseen. Samanaikaisesti se kuitenkin mahdollistaa koulukiusaamisen sekä yksinjäämisen ja epävarmuuden tunteita. (Harinen ym. 2004, 3; Honkatukia & Suurpää 2007, 66, 95.) Näin on käynyt myös Natalian kohdalla. Koulu ei ole vahvistanut hänen kiinnittymistään pohjoiseen ympäristöön, vaan se on päinvastoin työntänyt häntä sieltä pois. Myös muut suomalaiset tutkimukset osoittavat, ettei kouluyhteisö ole helppo paikka maahanmuuttajanuorille. Siellä paikalliset nuoret näyttävät ottavan vallan itselleen ja päättävän, ketkä pääsevät sisäpuolelle. Eri-laisuutensa vuoksi maahanmuuttajanuoret suljetaan usein paikallisten ystäväsuhteiden ulkopuolelle. Lunastaakseen paikkansa muiden oppilaiden joukossa maahanmuuttajanuoret joutuvat työskentelemään muita kovemmin ja osoittamaan erityistaitoja sekä sopeutumaan valtakulttuurin raameihin. (Harinen ym. 2004, 3–4; Keskisalo 2003, 154.)

Elena, joka on asunut pohjoisessa jo lähes puolet elämästään, on joutunut kulttuurisen taustansa vuoksi ennakkoluulojen ja syrjinnän kohteeksi monelta suunnalta. Julkisissa tiloissa tapahtuvan nimittelyn lisäksi lähiyhteisö on sulkenut hänet ulkopuolelle. Elena on joutunut syrjivän kohtelun kohteeksi etenkin pohjoiseen muuton alkuaikoina. Ulkopuolelle jääminen on jättänyt jälkensä häneen, mutta Elena on alkanut suhtautua ymmärtävästi syrjivään kohteluun. Näin siitäkin huolimatta, että vuosien mittaan ihmisten suhtautuminen venäläisiin ei ole juurikaan muuttunut.

Elena: Vaikka miehen perhe ei ottanut minut olenkaan niin ku omaan perheeseen, että se hänen sisko on moittinut minua. Se meni, onko se noin kolme vuotta, kun hän sitten hyväksyi ja on pyytänyt anteeksi että nyt hänen kanssa on sitte hyvät välit. Mutta alussa kyllä se tuntu pahalta, ja kun mies sitten minun takia sisikon kanssa riiteli koko ajan ja ei menny käymään sinne eikä mitään, että tuntu tosi pahalta.

Elena: Et ku kävin miehen kanssa vaikka ravintolassa ja näkevät, että olen erilainen ja olen venäläinen. Ihan huutavat huoraks, niin ku venäläistä huoraa, niin ei tuntu mukavalta. Ja joku humalainen näin on huutanut, et sillä lailla, että kun olen venäläinen.

Venäläisiin naisiin liitetään helposti yleistäviä piirteitä, jotka eivät johdu yksilön omasta toiminnasta. Yksi tällainen leima on prostituutio, jonka lyöminen näihin naisiin on hyvin yleistä. **Aino Saarisen** (2007, 135–136, 141) venäläisten maahanmuuttajanaisten elämää Suomen, Norjan ja Ruotsin pohjoisilla alueilla käsittelevässä tutkimuksessa leimaamisen kohteeksi ovat joutuneet kaiken ikäiset naiset. Suuri osa heistä on kokenut myös prostituutioviritteistä häirintää. Tämä on ilmennyt tuntemattomien katseista ja koskettelusta kadulla, huorittelusta ja epäsuorista tai suorista vaatimuksista seksuaaliseen kanssakäymiseen. Naiset näkevät myös, että tiedotusvälineillä on keskeinen rooli venäläisnaisten leimaamisessa. Tällainen stigmatisoitunut identiteetti rajoittaa aktiivisten sosiaalisten verkostojen muodostamista valtaväestöön ja hidastaa siten kotiutumista.

Leimaamisen syitä on selitetty Venäjältä Suomeen suuntautuvalla prostituutiolla, joka levisi Pohjoismaihin Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen 1990-luvun puolivälissä. Tuolloin maan sisällä ja koko Itä-Euroopassa tapahtui suuria yhteiskunnallisia muutoksia ja elintasoterot idän ja lännen välillä kasvoivat. Myös naisten sosiaalinen ja taloudellinen asema heikkeni. Samaan aikaan rajat länteen avautuivat. Tämä johti näkyvään prostituutioon erityisesti pohjoisessa, jossa monet rajakylät

joutuivat organisoidun liikkuvan prostituution toimintapaikoiksi. Esimerkiksi Tornion-jokilaaksossa Ruotsin puolella miesvaltaisessa Pajalan kylässä järjestetty vuosittainen naisia paikalle tuova römppäviikko sekä tapahtumaan liitetyt venäläiset ”huorabussit” ovat jääneet paikallisten mieleen ja luoneet tietynlaisia mielikuvaa venäläisistä naisista. (Saarinen 2007, 135–136; Skaffari 2010, 13–14.) Vielä tälläkin hetkellä näkyvä tiedotusvälineiden provosoiva ja skandaalinhakuinen tapa uutisoida pohjoiseen paikantuvasta prostituutiosta ei auta muuttamaan tätä kuvaa. Sen sijaan se vahvistaa pinttyneitä ennakkoluuloisia käsityksiä kaikista venäläisistä naisista ja heidän olemisen tarkoituksestaan pohjoisessa.

Prostituoitu-stigman lisäksi Elenan kokemuksista nousee esiin perinteinen suomalainen venäläisvastaisuus. Se heijastelee Suomen ja Venäjän välistä erityistä historiallista suhdetta, jossa sota-ajan muistot sekä negatiiviset kokemukset Venäjästä nostavat suomalaisten keskuudessa päätään.

Heli: Oletko nyt kokenu sitten ku sie oot kuitenkin ollu jonkin aikaa täällä, et onko se muuttunu sinä aikana se suhtautuminen suomalaisten suunnalta?

Elena: No vaikee sanoo, ihmiset on erilaisia. Vielä kerran sanon että jotkut on semmosia. Meillä oli monikulttuurinen viikko ja siellä me laitettiin oma venäläinen pöytä - No joku mies tuli ja ”ahaa, ryssän pöytä tässä on” ja kaikkee semmosta. Sitten tiiätkö se talvisota ja kaikki semmosta alko puhumaan ja miksi se tuolla lailla Venäjä ja miksi se on semmonen suurvalta ja kaikki.

Irina ei koe joutuneensa koskaan rasistisen kohtelun kohteeksi ja hän kokee tulleen hyväksytyksi suomalaisissa yhteisöissä. Hän kuitenkin kuvailee, että suomalaiset suhtautuvat venäläisiin ennakkoluuloisesti, mikä ilmenee varovaisuutena sosiaalisissa suhteissa. Lisäksi hän kokee, että erityisesti alkuvaiheessa hänen on venäläisenä pitänyt lunastaa oma paikka suomalaisten joukossa. Hän on ulkoisilta ominaisuuksiltaan sulautunut suomalaiseen

väestöön, mutta se ei ole ollut riittävä ominaisuus hyväksytyksi tulemiseen.

Irina: En usko et ois helpompi, jos minä oisin irakilainen, en usko, tai muslimi. Ehkä ois vielä rankempaa sit ku ois ihan eri näköinenkin. Et onneks siinä mielessä pystyn sulautumaan ulkonäön puolesta. Mää en oo koskaan kyllä kokenu mitään rasistista kohtelua minuun, ei, en koskaan. Et kuitenkin kaikki ovat hyväksyneet, mut silti kuitenkin kaikilla on ollu alussa varovaiset. Et minun piti alussa aina petrata ja jotenkin osoittaa, et mää oon hyvä venäläinen, et mää kuulun tähän yhteiskuntaan... Et pitää aina tavallaan todistaa suomalaisille, että määkin voin olla suomalainen. Ja minä oon siinä mielessä venäläinen, mut mää oon hyvä ihminen ja minä teen töitä ja minä en vie kenenkään verorahoja.

Paikan lunastaminen työtä tekemällä voi heijastaa sekä suomalaisen että venäläisen yhteiskunnan arvoja (Säävälä 2007, 33). Toisaalta se kertoo samaa karua todellisuutta kuin muut tutkimukset ja selvitykset, jotka osoittavat suomalaisten asenteiden venäläisiä kohtaan olevan erittäin negatiivisia. Suomalaisten suhtautuminen venäläisiin on somalien ohella torjuvampaa kuin moniin muihin kansallisuuksiin. (Ks. Jasinskaja-Lahti 200, 52; Maa-hanmuuttajien integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan elämän eri osa-alueilla 2009, 62.) Laura Huttunen (2004, 154) kuvaa osuvasti suomalaisten ristiriitaista suhdetta yksilöön. Yhtäältä suomalaisen yhteisön täysivaltainen jäsenyys vaati ihmisten nähdäksensä yksilönä. Toisaalta muualta tulevia ihmisiä, joiden ulkonäkö, nimi tai puhe viittaa ei-suomalaiseen taustaan, kohdataan muita helpommin ei-yksilöinä. Yksilönä nähdään ensisijaisesti vain syntyperäisten suomalaisten yhteisön jäsen. Tästä syystä nämä vieraisiksi nähdyt joutuvat vakuuttelemaan yksilöllisyyttään ja oikeuttaan yhteisön jäsenyyteen.

Syrjinnän tai rasismien kokemuksista puhuminen on osoittautunut nuorille vaikeaksi, mikä näkyy myös artikkelini aineistossa

(ks. esim. Rastas 2004, 33). Artikkelini venäläistaustaiset nuoret naiset ovat pystyneet puhumaan vaikeistakin syrjivistä kohtaamisistaan, jotka on tulkittavissa rasismiksi. He eivät kuitenkaan itse ole nimenneet monien muiden nuorten tavoin kiusaamista sekä erottelevaa ja syrjivää kohteluaan rasismiksi. Lisäksi he ovat vähätelleet ja selitelleet suomalaisten rassistista käytöstä, mikä voi toimia rasismista selviytymisen keinona tai kuvastaa sitä, että vain pahat asiat määritellään kulttuurissamme rasismiksi. (Rastas 2004, 37–42.) Natalia puhuu avoimesti kiusaamisestaan, mutta ei liitä sitä omaan venäläiseen taustaansa. Elena puolestaan yrittää ymmärtää rassistista käytöstä ja väheksyy syrjivän kohtelun laajuutta. Irina ilmaisee toisena olemisen kokemuksiansa hyvin lievästi, mutta silti ne ovat koko ajan läsnä hänen puheessaan. Hän myös vähättelee omia kokemuksiansa vertaamalla itseään ulkonäöltään suomalaisista poikkeaviin maahanmuuttajiin. Vaikka venäläistaustaiset nuoret naiset eivät pue näitä kokemuksia rasismien kaapuun, syrjintä on ollut läsnä heidän pohjoisen yhteisöissään.

Kotona vai vieraana?

Maailman globalisoituessa ja ihmisten vaihtaessa paikkaansa yli rajojen kotipaikan merkitys on muuttunut ja monimutkaistunut, mutta ei suinkaan kadonnut. Jokaisella ihmisellä on koti jossain, ja jokainen elää arkeaan vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa tiettyssä paikassa. (Massey 2008, 134–136; Rajanti 2010, 331–335; Vilkkko 2010, 23.) Artikkelini venäläistaustaisten nuorten naisten elämä on kulkenut monenlaisia reittejä. Nämä reitit ovat olleet yksilöllisiä, mutta myös leikanneet toisiaan pohjoisen ympäristössä. Siellä he ovat olleet muualta tulevia, vieraan kulttuurin edustajia, muukalaisia ja vieraita, joiden on pitänyt etsiä uudessa ympäristössä oma paikkansa suhteessa valtaväestöön. **Johanna**

Järvinen-Tassopoulos (2010, 324) toteaa, että ”aidosti vieraanvarainen koti on ennen kaikkea paikka, jossa jokaiselle tehdään tilaa”.

Miten pohjoinen on ottanut uudet asukkaat vastaan? Pohjoinen ympäristönä asettaa erityisiä haasteita venäläistaustaisten nuorten naisten kotiutumiselle. Verrattuna eteläiseen Suomeen venäläisten maahanmuuttajien määrä on pohjoisessa huomattavasti pienempi. Tämä tarkoittaa sitä, että mahdollisuuksia paikallisten ja uusien asukkaiden kohtaamisille on pohjoisessa vähemmän. Myös pohjoisen pitkät etäisyydet paikkakuntien välillä ja pienet yhteisöt vähentävät kohtaamisen paikkoja. Etäisyys onkin se käsite, joka kuvaa artikkeliaineiston valossa venäläistaustaisten nuorten naisten ja paikallisten pohjoisen ihmisten kohtaamisia. Etäisyys ei tarkoita ainoastaan fyysisesti pitkiä välimatkoja ihmisten välillä, vaan se kuvastaa myös ihmisten välillä vallitsevaa vuorovaikutusta. Pohjoinen on ottanut uudet asukkaat hyvin vastaan vieraanvaraisuudellaan ja antanut vapautta olla oma itsensä. Samanaikaisesti pohjoisen pysähtynyt ja yksilökeskeinen eristäytyvä elämäntyyli sekä ihmisten ennakkoluulot ja syrjivät asenteet ovat sulkenet venäläistaustaisia nuoria naisia yhteisön ulkopuolelle. Vaikka he eivät ole jääneet täysin ulkopuolisiksi sosiaalisissa suhteissaan, he ovat jääneet pohjoisen yhteisöjen reunoille, etäälle ja irralleen valtaväestön arjesta.

Huolimatta etäällä olemisesta venäläistaustaiset nuoret naiset ovat lähentyneet ja ystäväystyneet paikallisten kanssa, mikä on antanut mahdollisuuden rakentaa sosiaalista kotia pohjoiseen. Paikalliset ihmiset ovat lähestyneet heitä mutkattomasti ja auttaneet monissa arjen asioissa. Läheisemmän tuttavuuden ja ystävyyden luominen on sen sijaan ollut näille nuorille naisille haasteellista ja todelliset ystävät ovat olleet harvassa. Keskeisiä asioita syvän ystävyyden muodostumisessa ovat olleet yhteisesti jaetut asiat sekä kulttuurien välinen ymmärrys, jossa molemmat antavat tilaa toistensa kulttuurille.

Läheiset ystäväsuhteet ovat olleet merkityksellisiä nuorten naisten kotiutumisen kannalta, sillä ne ovat antaneet mahdollisuuden olla oma itsensä ja kokea siten kuuluvansa pohjoisen yhteisöihin.

Pohjoinen näyttäytyy artikkeliaineistoni valossa sekä vastaanottavana että syrjivänä paikkana. Välittömydestään huolimatta pohjoisen ihmiset eivät ole kovin helposti tutustuneet vieraisiinsa. Kertooko tämä ainoastaan paikallisten vaikeudesta lähestyä uusia ihmisiä vai heijasteleeko se heidän ennakkoluulojaan maahanmuuttajia, kaikkia venäläisiä tai venäläisiä naisia kohtaan? Venäläistaustaisten nuorten naisten kokemuksista heijastuu, että pohjoisen ihmiset ovat suhtautuneet heihin varauksellisesti ja ennakkoluuloisesti. Venäläisestä taustasta johtuen oma paikka yhteisössä on pitänyt lunastaa töitä tekemällä ja olemalla kunnan kansalainen. Venäläistaustaisille nuorille miehille oman paikan saaminen nuorten sosiaalisista yhteisöistä on kuitenkin näyttänyt olevan helpompaa kuin nuorille naisille. Venäläisiin naisiin kohdistuvaa ennakkoluuloisuutta ruokkii pohjoiseen vahvasti liitetty itäprostituutio. Erityisesti tiedotusvälineet vahvistavat uutisoimistavallaan venäläisten naisten prostituutio-stigmaa, mikä heijastuu paikallisten asenteisiin ja käsityksiin venäläisestä naisesta. Se myös asettaa venäläistaustaiselle naiselle esteitä päästä sisään sosiaalisiin yhteisöihin sekä kotiutua pohjoiseen.

Artikkelissani olen kuvannut venäläistaustaisten nuorten naisten kotiutumista pohjoiseen yksilöllisten kokemustensa kautta. En ole pyrkinyt tekemään yleistyksiä, vaan tarkoitukseni on ollut avata ilmiötä sisältä päin ja pyrkiä tuomaan sitä kautta esiin ilmiön moniulotteisuutta. Olen tarkastellut paikallisten sosiaalisten suhteiden muotoutumista sekä niiden merkitystä kodin rakentumisessa. Tärkeää on kuitenkin muistaa, että kotiutumiseen vaikuttavat monet muut tekijät. Tässä artikkelissa en ole esimerkiksi tarkastellut

perheen tai fyysisen kodin merkitystä kotiutumisen, enkä myöskään kodin historiallisuutta. Näkökulmani on siten varsin rajattu eikä anna kokonaiskuvaa artikkelini venäläistaustaisten nuorten naisten kotiutumisesta pohjoiseen. Aineisto osoittaa kuitenkin, että paikallisilla sosiaalisilla suhteilla on merkittävä asema paikan kodiksi kokemisen. Kun vieras saapuu uuteen yhteisöön, paikallisten ja vieraiden kohtaamiset ja vuorovaikutus luovat pohjan kodin rakentumiselle. Kohtaamiset eivät tapahdu vain yksisuuntaisesti paikallisista käsin, vaan myös vieraiden kyky vastavuoroisuuteen ja heidän suhteensa entiseen kotipaikkansa vaikuttavat sosiaalisiin yhteisöihin kiinnittymiseen ja uuteen paikkaan kotiutumiseen. Jotta pohjoinen voi olla yhä useamman toisesta maasta tai kulttuurista tulevan koti, tarvitaan sekä valtaväestön että vähemmistöjen yhteistä pyrkimystä avoimuuteen, kulttuuriseen herkkyyteen, rohkeuteen lähestyä uusia ihmisiä sekä erilaisuutta sallimaan yhteisöllisyyteen.

Viitteet

- 1 Venäläisväestön määrä on kasvanut alueella tasaisesti 1990-luvulta lähtien ja se on yksi suurimmista Lapin maakunnassa asuvista ulkomaalais- ja kieliryhmistä. Vuonna 2009 venäläiset olivat alueella ruotsalaisten jälkeen suurin ulkomaalaisryhmä ja venäjänkieliset saamenkielisten jälkeen toiseksi suurin vähemmistökieliryhmä. Venäjältä Lapin maakuntaan muuttaneita oli kaikkiaan 451 henkilöä ja venäjänkielisiä 695 henkilöä. (Tilastokeskus 2010a ja 2010b.)
- 2 Vuonna 2009 Venäjältä Lapin maakuntaan muuttaneista henkilöistä enemmistö oli alle 34-vuotiaita. Kaikkiaan Lapin maakuntaan muutti 37 henkilöä, joista alle 14-vuotiaita oli 5 prosenttia, 15–24-vuotiaita 40,5 prosenttia ja 25–34-vuotiaita 24 prosenttia. (Tilastokeskus 2010a)
- 3 Aineistoa rajaa arjen todellisuus. Aloitin artikkeliaineiston analyysin keväällä 2010, jolloin tein samaan aikaan vielä viimeisiä haastattelujani. Näin ollen en pystynyt ottamaan keväällä kokoamaani aineistoa käyttööni, koska sen tuottaminen ja käsittely oli vielä kesken.

Lähteet

- Alitolppa-Niitamo, Anne (2003): Liminaalista jäsenyyteen. Somalinkielisten nuorten siirtymien haasteita. Teoksessa Päivi Harinen (toim.) *Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 38.
- Alitolppa-Niitamo, Anne (2004): *The IceBreakers – Somali-Speaking Youth in Metropolitan Helsinki – with a Focus on the Context of Formal Education*. The Population Research Institute D 42/2004. Helsinki: The Family Federation in Finland.
- Anis, Merja (2008): Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 47/2008. Helsinki: Väestöliitto.
- Autonen-Vaaraniemi, Leena (2009): Eronneiden miesten kodit ja kotikäytännöt. *Acta Universitatis Tamperensis* 1445. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Dovey, Kimberly (1985): *Home and Homelessness*. Teoksessa Irwin Altman & Carol M. Werner (toim.) *Home Environments*. New York: Plenum Press.
- Granfelt, Riitta (1998): Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 702.
- Halkola, Ulla (2009): Mitä valokuvaterapia on? Teoksessa Ulla Halkola & Lauri Mannermaa & Tarja Koffert & Leena Koulu (toim.) *Valokuvan terapeuttinen voima*. Helsinki: Duodecim.
- Harinen, Päivi & Leena Suurpää & Tommi Hoikkala & Petri Hautaniemi & Sini Perho & Anne-Mari Keski-salo & Tapio Kuure & Krista Künnapuu (2004): *Contested Memberships: Perspectives on Immigrant Youth in Finland*. Teoksessa Vesa Puuronen & Antti Häkkinen & Anu Pylkkänen & Tom Sandlund & Reetta Toivanen (toim.) *New Challenges for the Welfare Society*. University of Joensuu. Publications of Karelian Institute no 142. Joensuu: University Press.
- Harinen, Päivi (2007): Yksin erilaisena. Teoksessa Veronika Honkasalo, Päivi Harinen & Reetta Anttila (toim.) *Yhdessä vai yksin erilaisina? Monikulttuuristen nuorten arkea, ajatuksia ja ajankäyttöä*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, verkkojulkaisuja 15, 37–49.
- Honkatukia, Päivi & Suurpää, Leena (2007): Nuorten miesten monikulttuurinen elämäntyyli ja rikollisuus. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 232 & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 80.
- Honkatukia, Päivi & Suurpää, Leena (2007): Nuorten miesten monikulttuurinen elämäntyyli ja rikollisuus. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 232 & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 80, 42.
- Huttunen, Laura (2002a): *Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkertoissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 861.
- Huttunen, Laura (2002b): *Pahan karttalehtiä. Maahanmuuttajat ja pahan kokemuksen paikat*. Teoksessa Merja Laitinen & Johanna Hurtig (toim.) *Pahan kosketus. Ihmisyys ja auttamistyön varjojen jäljillä*. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Huttunen, Laura (2004): *Kasvoton ulkomaalainen ja kokonainen ihminen: marginalisoiva kategorisointi ja maahanmuuttajien vastastrategiat*. Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.): *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jasinskaja-Lahti, Inga (2000): *Psychological Acculturation and Adaptation among Russian-Speaking Immigrant Adolescents in Finland*. Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.
- Jerman, Helena (2009): *Venäläiset tulivat – tutkija kohtaa median kuvan maahanmuuttajista*. Teoksessa Suvu Keskinen & Anna Rastas & Salla Tuori (toim.) *En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Tampere: Vastapaino & Nuorisotutkimusseura.
- Jäppinen, Maija (2007): *Maahanmuuttajuus, arki ja palvelutarpeet. Venäläistaustaisten lapsiperheiden vanhempien kokemuksia suomalaisesta palvelujärjestelmästä*. Teoksessa Maija Jäppinen & Johanna Hurtig & Maritta Törrönen (toim.) *Arjen polkuja ja kohtaamisia. Venäläistaustaiset maahanmuuttajat ja palvelujärjestelmä Kaakkois-Suomessa*. Helsingin yliopisto, Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia, Kotka ja Empathos-projekti.
- Järvinen-Tassopoulos, Johanna (2007): *Suomalaisena naisena Kreikassa. Arki, muukalaisuus ja nykyisyys ranskalaisen sosiologian näkökulmasta*. *SoPhi* 106. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy.
- Järvinen-Tassopoulos, Johanna (2010): *Vieraanvarainen koti*. Teoksessa Anni Vilkkonen & Asko Suikkanen & Johanna Järvinen-Tassopoulos (toim.): *Kotia paikantamassa*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Keskisalo, Anne-Mari (2003): *Suomalais- ja maahanmuuttajien nuorten vuorovaikutusta joensuulaisen koulun arjessa*. Teoksessa Päivi Harinen (toim.) *Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 38.
- Lehtinen, Ari Aukusti (2006): *Osallisuuden ja kieltäytymisen paikat*. Teoksessa Seppo Knuuttila & Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.) *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Lehtomaa, Merja (2008): *Fenomenologinen kokemuksen*

- tutkimus: koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys, tulkinta, ymmärtäminen. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Maahanmuuttajien integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan elämän eri osa-alueilla (2009): Sektoritutkimuksen neuvottelukunta: osaaminen, työ ja hyvinvointi. Esiselvitysraportti 9/2009. Työterveyslaitos, Kuntoutussäätiö & Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. [Http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Tiede/setu/liitteet/Setu_9-2009.pdf](http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Tiede/setu/liitteet/Setu_9-2009.pdf). (Viitattu 18.10.2010.)
- Manninen, Aino (2010): Nuorten naisten matka lapsuudenkodista omaan kotiin. Teoksessa Anni Vilkkonen & Asko Suikkanen & Johanna Järvinen-Tassopoulos (toim.) Kotia paikantamassa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Massey, Doreen (2008): Samanaikainen tila. Toim. Mikko Lehtonen & Pekka Rantanen & Jarno Valkonen. Suom. Janne Rovio. Tampere: Vastapaino.
- Mäkiranta, Mari (2008): Kerrotut kuvat. Omaelämäkerralliset valokuvat yksilön, yhteisön ja kulttuurin kohtaamispaikkoina. Acta Universitatis Lapponiensis 145. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Niemelä, Heli (2006): Somalialaisen ja suomalaisen nuoruuden risteyksessä. Teoksessa Tuomas Martikainen (toim.) Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla. Etnisten suhteiden ja kansainvälisen muuttoliikkeen tutkimuksen seura ry:n julkaisuja. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 168–189.
- Niemi, Heli (2009): Kotona ja kodittomana – maahanmuuttajataustaisten nuorten sosiaalisia paikantumisia tutkimusten valossa. Teoksessa Suvi Raitakari & Elina Virokannas (toim.) Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 96.
- Perttula, Juha (2008): Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys, tulkinta, ymmärtäminen. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Pohjola, Anneli (1996): Ihminen kontekstissään. Teoksessa Riitta Granfelt & Harri Jokiranta & Synnöve Karvinen & Aila-Leena Matthies & Anneli Pohjola (toim.) Monisärmäinen sosiaalityö. Jyväskylä: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Rajanti, Taina (2010): Koditon koti. Teoksessa Anni Vilkkonen & Asko Suikkanen & Johanna Järvinen-Tassopoulos (toim.) Kotia paikantamassa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Rastas, Anna (2004): Miksi rasismin kokemuksista on niin vaikea puhua? Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus.
- Rastas, Anna (2007): Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi. Tampere: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 78 & Tampere University Press.
- Rauhala, Lauri (2006): Ihminen kulttuurissa – kulttuuri ihmisessä. Helsinki: Yliopistopaino.
- Saarinen, Aino (2007): Venäläiset maahanmuuttajat ”naisystävällisessä” Pohjolassa. Kansalaisuus ja stigmatisoitunut identiteetti. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.) Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46. Helsinki: Väestöliitto.
- Siim, Pihla (2006): Paikkasuhteet maahanmuuttajien kertomuksissa. Teoksessa Seppo Knuutila & Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.) Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Skaffari, Pia (2010): Rajat ylittävä prostituutio. Tutkimus naisten kokemuksista pohjoisen itäprostituutiosta. Acta Universitatis Lapponiensis 185. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Säävälä, Minna (2007): Uussuomalainen nainen etsii paikkaansa. Venäläisten ja kosvonalbaanien elämänpolun työssä ja kotona. Tutkimusraportti. Femage – projekti. Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E 29. Helsinki: Väestöliitto.
- Talib, Mirja-Tytti & Lipponen, Päivi (2008): Kuka minä olen? Monikulttuuristen nuorten identiteettipuhetta. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Tiilikainen, Marja (2005): Arjen islam. Somalinaisten elämää Suomessa. Tampere: Vastapaino.
- Tilastokeskus (2010a): Muuttoliike 2009. [Http://www.stat.fi/til/muutl/2009/muutl_2009_2010-04-22_tie_001_fi.html](http://www.stat.fi/til/muutl/2009/muutl_2009_2010-04-22_tie_001_fi.html). (Viitattu 18.10.2010.)
- Tilastokeskus (2010b): Suomen väestö 2009. [Http://www.stat.fi/til/vaerak/2009/vaerak_2009_2010-03-19_tie_001_fi.html](http://www.stat.fi/til/vaerak/2009/vaerak_2009_2010-03-19_tie_001_fi.html). (Viitattu 18.10.2010.)
- Tuan, Yi-Fu (2006): Paikan taju: aika, paikka ja minuus. Teoksessa Seppo Knuutila & Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.) Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Jyväskylä: Gummerus.
- Tuulentie, Seija (2010): Lapista tulee turistinkin koti. Teoksessa Anni Vilkkonen & Asko Suikkanen & Johanna Järvinen-Tassopoulos (toim.) Kotia paikantamassa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Vilkkonen, Anni (2000): Riittävästi koti. Janus 3, 213–229.
- Vilkkonen, Anni (2010a): Kohteena koti. Teoksessa Anni Vilkkonen & Asko Suikkanen & Johanna Järvinen-Tassopoulos (toim.) Kotia paikantamassa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Vilkkonen, Anni (2010b): Eletyn tilan kertominen. Teoksessa Anni Vilkkonen & Asko Suikkanen & Johanna Järvinen-Tassopoulos (toim.) Kotia paikantamassa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.